

Megjelenik minden csütörtökön so. féle képpel ellátva. Előfizetési ár: Egész évre 6 frt; félévre 3 frt; negyedévre 1.50 kr. Előfizetheti minden postabiztalmal és könyvárusnál.
Hirdetések díja: 4 hasábos petít sor 9 uj kr. Szerkesztői szállás: mázsáros utca 2. sz. v., 2. dík emelet. Kiadó-hivatal: barátok tere 7. szám.

Amerika legnagyobb lyrikus költője.

A negyvenes évek elején valóságos költői berek volt a Rajna regényes vidéke. Mint megannyi csalogány énekelt ott, a csendes Szent-Goárban Freiligrath Ferdinánd, e mélykedélyű, szabadság-szerető költő s Geibel Emánuel, a nem messze fekvő Bonnban pedig Kinkel Gottfried hangoztatta üde dalait, míg másutt más, kevésbé híres német költők zengedeztek ihletett érzelmeiket.

De némelykor idegen költők is, messze országból menének a Rajna partjaira, ihletet nyerni és megismerkedni a német dalmokokkal. Olyan időszak vala ez, mint a régi kobzosoké.

Igy kopogtatott be 1842. tavaszán Freiligrath boráglepte házába egy idegen költő, ki messziről, a tengeren tuiról, Amerikából érkezett. A két költő érzelmei, gondolatai találkoztak s így barátokká lettek.

Az idegen költő egész nyáron át ott maradt a Rajna mellett barátjának zöld, mosolygó házában s ezen idő alatt a stuttgarti „Morgenblatt“ ban meleg érzéssel telt költemények jelentek meg *Wadsworth Longfellow Henrik*től, melyeket angolból németre Freiligrath Ferdinánd fordított.

Ez volt az első alkalom arra, hogy az amerika költőt Európában megismerhessék.

Élettörténete röviden ez: Wadsworth Longfellow 1807. február 27-én Portlandban, az északamerikai Maine államban született. Atyja, ki tekintélyes ügyvéd volt, őt is ezen pályára szánta. A tehetséges és szorgalmas fiú már tizennégy éves korában Brunswickban a Bowdoin-kollegiumba járt s négy évvel később kitünő sikerrel tette le a jogi vizsgákat.

Atyja kívánságára elejente annak irodájában dolgozott, száraz foglalkozásáért azonban folytonosan irodalmi tanulmányokkal s lyrai kísérletekkel kárpótolván magát. Korábbi tanárai nem felejtették el irodalmi és nyelvészeti hajlamait, minél fogva a fiatal jogtudósta Bowdoin-kollegiumban az újabb nyelvek tanszékével kínálták meg Longfellow atyja beléegyezésével örömmel fogadta el az ajánlatot, s hogy ezen új életpályájára előkészületeket tegyen, 1826-ban Európába utazott. Az élet- és kedvteli fiatal ember negyedfél éven át vándorolt, tanult s énekelt Német-, Francia-,

Spanyol-, Olaszországban, Hollandban és Angliában. A göttingai egyetemen hosszabb ideig hallgatván az előadásokat, visszatért hazájába s Brunswickban mint tanár hat éven át szorgalmasan és szeretettel oktatótt. E mellett a lapokban időnkint irodalmi vázlatokat s költeményeket tett közzé, mely utóbbiak üde eredetiségük s mélységük miatt honfitársai előtt csakhamar köztetsésben részesültek s a fiatal költő nevet Angliában is hangzatosá tették.

is és üres óráiban műveinek legnagyobb része itt született. Európában tett utazásai s tapasztalatai eredményeként legelőször is „A tengeren túl“ című, elevenen, irt vázlatait tette közzé. 1831-ben megjelent „Hyperion“ című regénye, „Kavanagh“ című novellája s a „Spanyol diák“ felirátú drámája telve van költőileg mély gondolatokkal és ép oly eleven mint kedves rajzolatokkal, de cselekvésben mindegyik nagyon szegény. Csak az ezután egymást gyorsan követett lyrai gyűjteményeiben, melyek: „Éji hangok,“ — „Balladák s más költemények,“ — „Rabszolgasági dalok,“ — „Tengerpart s házi tüzhely“ — tüntek föl Longfellow meleg szívének gyönyörű s illatos virágai. Hogy Németországban való tartózkodása költészetére is nagy befolyással volt, mutatja „Evangeline“ című költői elbeszélése, mely Göthe „Herman és Dorothea“-jára, s „Arany legenda“-ja, mely Hartman „Szegény Henrik“-jére emlékeztet. Longfellow már ezek előtt bocsátott közre két kötetben németből, spanyolból, dánból és svédből fordított költeményeket, mi által nagyon előmozdította az európai költőknek Amerikában is megismerését.

Longfellow főműve az „Ének Hiawatháról.“ Miként Herder a régi spanyol románcokból a „Cid“-et termette, azonképp Longfellow is ebben a költői mélységű indus mondakát egy csodásan elbájoló nagy költeményre egyesítte.

Irodalmunkban — ha nem esal emlékeztünk — legelőször Szász Károly ismertette, s azóta számos fordítója akadt. Egyik mélyértelmű költeményét mi is bemutatjuk.

Longfellow.

Midon Cambridgeben, Massachusetta-államban, Amerika leghíresebb s legrégebb egyetemén, a Harvard-kollegiumban 1835-ben megüriült az újabb nyelvek és irodalmaik tanszéke, a választás egyhangúlag Longfellowra esett. Előbb ismét szó-rakozási és tanulmányozási utat téven az általa megkedvelt Európába s ez úttal kivált Dániába, Svéd- s Norvégországba és Svájcba; költőnk cambridgei tanári székét jó kedvvel foglalta el. Az emlékezetes régi Craigiehouseban, Washington nevezetes főhadiszállásán lakott s lakik még most

Temetői kaland.

— Longfellow. —

Éjfél körül zord néma esendben
Hol megüriulnak siri vázak,
S körül lebegnek szörnyű rendben,
Hogy borzalunk eszünkre lázad:
Lelkünk vad láz között forog benn,
Megejt a félelem s alázat:
Éjfél körül ily szörnyű esendben,
A holtak országába mentem.

Mi vitt oda? — azt nem tudom,
Hábörgő kénszer? vagy vesző?
Remegtem, fáztam az uton,
Hajam zilálta kőszá szél.
Valami szívem üldöze,
A néma bús sírok közé:
Érezni „nem-lét” óhaját,
S a milandóság sóhaját.

S hogy künt valék, egy méla bánat
Ugy elfogott, úgy összeráztam!
Lelkem s szívem egymásra támadt,
S titkoszerű célért esatöztöt.
Forró sohaj égette számat,
S a testem dideregve fázott:
Borzadtam a sok néma hanntól.
„Hát félek én?” — kérdém magamtól.

És folytatám: „A büszke ész,
Nem tudja-e mi a halál?
Istent tagadni is merész;
S kutatni az örökre száll!
Ki meghalt, hozzánk mi köze?
Egy gépnék lett rab eszköze;
S mit tudnak, kik porladnak itt,
Rólam s a földről valamit?”

Hiába volt böleselkedésem;
A borzadásnak nem parancsolt.
Bár lettem atheista, mégsem
Menekhetek a lázrohamtól:
Hiába ordítám: „azért sem!
Nem borzadok a néma hanntól!
Mely lényekben vakand-túrásnál
Nem több, csak lelkiünk teszi mássá.”

Hiába volt! — a temető
Előttem élni kezdte most:
Minden sírból váz bujt elő,
És minden mi irázatos!
Ha a szellő arcomhoz ért,
Úgy érzem: száz halál kísért:
S szám minden ág hitvány nesztét
Borzasztó mód' értelmezé.

S már földre vert az idegesség,
Úr lett a képzelet hatalma:
Már átfutott az önfeladás,
És futnom kellett nem akorva,
Bár tudtam: ez merő neveltség,
S tán magam is kacsantam arra,
De lábam meg nem állíthattam.
Óh, soha még így nem futottam!

S futék, míg egy rossz lámpafény,
Megállani erőt ada.
No most jövek csak dühbe én,
Káromkodám! — nem is esoda:
Fejemben megvan, nincs hia,
Az összes filozófia,
S hogy így egy semmi megszalaszt,
Nem méltán szégyelhettem azt?

De mégis, mért szégyelleném ezt?
Hát én vagyok az egyedüli,
Ki lázas képzeletben észet veszt?
Hány van, ki meg tud betegülni
Ha két poharat összetéveszt?
Vagy azt hiszi, hogy: meg „fog” hülni!
S a lelki furdalás egyébe,
Mint képzelődés esalfa fénye?

Mi volna úgy a földi lét,
Ha nem töltné be képzelet?
Vajj! voln'-e rút, vajj! voln'-e szép,
Vajj! voln'-e ég a föld felett?
A képzelet játéka mind,
Mely az életben ránk tekint,
Ottan sötétlik, itt ragyog.....
S mindent ment, hogy — *költő vagyok!*

Ifj. Abrányi Kornél.

A halál alkaja.

— Aubryet Xavier beszéde. —
(Folytatás.)

XII.

Ápril tizenkilencedikén háromnegyed tizenket-
tőkor pontosan csöngették Chavry ur ajtaján.
Egy gyászruhás szolgálta lépte át a gróf hálótermé-
nek küszöbét, kezében fekete szegélyes papírra
írt levelet tartván.

— Szegény Raoul! — kiáltott föl Chavry ur,
mihelyt egyedül volt szobájában, — ez a te vég-

rendeleted! E pillanatban (az óra épen tizen-
kettőt ütött) jövevöm nem él többé. S az új élet
e biztosítékát reszkáló kézzel bontván fel, e sorok-
kat olvasta: „Kedves barátom! Midőn e sorokat
veszed, én megszűntem — a halálra gondolni; nem
tudom mi lett azóta, hogy önnek ígértem életem-
et, de minden esetre azon szerencsétlenség ért,
miserint újra föllettem ábrándjaimat; ísmét
bizom az emberekben: Sand Georges „Picciolá”-
ját olvasom. Elábrándozva hallgattam a „Titkos
házasság” bűvös dallamait, a vidékre vágyom és
majdnem örületes optimizmus vett rajtam erőt. Ön
tette nekem a szolgálatot, engem az élet szerete-
tére tanítván. Fogadjja ödes gróf legőszintébb sajná-
latom mellett megkülönböztetett nagyrabecsi-
lésem kifejezését, ki maradtam mindig az öné:
Raoul de Fleurac.”

— Úgyetlen! — kiálta a gróf a levélkét szerete-
morzsolva.

Egy hírtelen kerekedett zsvajj ketté metszette
a gróf boszankodását, ki lakosztályából kirohant.
Vadászainak egyike, ki pár nap óta ideg-lázban
szenvedett, már másodszer akart az ablakon kiug-
rani. A hatodik emeleten lakott. Az egész ház
férfi lakossága sem bírta visszatartani ezen fél-
őrültet, kinek erejét a láz százszorosan fokozta,
s ki gazdájának egy viselt vadászöltönyébe
burkolva, féltettel a semmiségben lebegett. A
gróf pár ugrással a vadász szobájában volt,
visszarántotta az ablakból s leültetvén őt az ágy
szélére, szemére hánytva férfiatlan gyöngöségét.

— Szeretném látni, mit csinálna gróf ur, ha
annyt szenvedne, mint én; — ordította a beteg. —
Száz sous-ért odadom életemet.

— Megveszem tőled, — válaszolt a gróf, ki
hitte, hogy szép szóval lecsúndesíthati és egy
Lajos-aranyat adott neki.

— Ez jó lesz Antal pajtásomnak, — kiáltott a
beteg, oly torzképet vágva, minőt csak az elkár-
hozottak csinálnak, — most pedig takarodjék! —
E szavakkal kieszuszlott a gróf karjai közül s
az ablakhoz sietett. Herkulési küzdelem fejlődött
most ki, de a vadász erősebb volt, s gazdáját félre-
tolva mintegy kődarab zuhant le a mélybe.

A gróf látván ez alakot az ablakból lehullni,
mely ruhája miatt úgy tűnt föl, mintha emaga
esnék le, ijedten befogta szeméit és hátráléptett.

— Akár ő, akár más, sugta neki önzése.

— De a fölhangozó lármá magához térté.

A vadász egy elmenőre esett, kinek ép az nap
jósolták, miserint száz évet fog élni. A leelő test
sulya rögtön agyonverte, míg a vadász épen és
egészségesen kelt föl: a felindulás meggyógyította.

— Ha a gróf ur azt parancsolja, hogy újból
megkísértem, megtehetem, — mondá a vadász
gazdájának, — ugyan már nem szenvedek többé,
de adott szavamot megtartom.

— Igyál egyet az én egészségemre, válaszolt a
gróf vállat vonva.

Másnap jelentik neki, miserint vadásza szél-
hűdésben meghalt.

— Ime, — mormolta a gróf, — ez egy új
veszély, melyre nem gondoltam. Mi történik, ha
én csak egy tizenöt napos életemet vásárolok meg?

XIII.

Ápril 24-én oly szép nap volt, mint minő szép
az ara menyasszonyi diszében; a fehér virágu
mandolafák voltak a keztyük, a mintegy hóval
borított almafák az arafátyol s a himes mezők a
nászruha. Minden a szereléről szólt a szív s a
szemhez. A grófnak még csak harminc napja volt
e földön; már érezte is a halál előjeleit.

Mert a krimi hadjárat alkalmával kapott sebé-
nek újbóli feltörésében kell meghalnia; ez volt
a sors könyvében megírva és sebe már fájni kez-
dett. Az eddigi sok tévedés miatt elkeserülve,
elhatározta segíteni magán, hogy az isten is meg-
segítse, mint a közmondás tartja; ezért, midőn a
lapokban a statistika ezen megható jóslatát
olvasta: „Az idén Normandiában számos öngyil-
kosság fog előfordulni,“ rögtön Havrebe indult.

Itt yacht-ot vásárolt, azon szándékkal, hogy
kikutatja a partvidékek erkölcsi hajlamait az
öngyilkosságra; de az erős parti szél őt isten
tudja a szélesség és hosszúság melyik foka alá
hajtották, hol embereinek egyike egy gondosan
bedugaszolt és lepecsételt száju palackot halászott
ki az áramlattól. Leütötte a palack száját, s bele-
tekintvén, egy jókora babszemnyi gyémántot látott
egy kis pergamentszelettel együtt, mely e szá-
vakat tartalmazta portugál nyelven:

„Az „Indus” mindenesetől elsüllyedt 1864. január
30-án. E gyémánt Leonard ur tulajdona.”

A gróf viharra ébredt föl. A yacht elmerült és
Chavry ur szerencsésének tarthatta, hogy egy
Nantesbe menő hajó legénysége őt ez óriási fűr-
déből kihalászta.

— Páris, — monda a gróf, — sokkal alkalmasb
tér kutatásainknak; ezenkívül e gyémánt tulajdo-
nosát is könnyebben föllehetem. — A gyémánt
szerinte ötvenezer tallért ért.

Mindjárt megérkezte napján, május elsején, a
posta rendes megérkezte előtt, melyre a levélhor-
dóktól elkényeztetett gróf mindig pontosan szá-
mot tartott, egy íly tartalma levelet kapott:

„Kedves barátom! Midőn e sorokat olvasod, a
Hotel de Blois 34. száma befejezte kinlódásának
sorozatát. Kétszégbeestem indokát te ugy is sejt-
ted. Ez életben utolszor öllelek.”

A gróf meglepetve nézte meg a levélborítékot.
A cím *Chavry* urnak, tehát egy, az övéhez nagyon
hasonlító nevű embernek szólt. A gróf összekeres-
tette a szomszédokat, végre maga személyesen
ment a címzettet keresni, kinek ugyan lakását
megtalálta, de őt magát nem. Ily körülmények
közt kötelességének vélte a kijelölt helyen meg-
jelenni.

Chavry gróf tíz perccel később azon padlás-
szobák egyikébe lépett, hol a balsors éjjenkint jön
látogatást tenni. A harminnegyedik szám, mint e
szoba lakója magát szerényer nevezte, ágyának
lepedőibe, mintegy szemfedőbe burkoltan várta
élünk talányának rettenetes megoldását, ... ő
megmérgezte magát.

A gróf megmagyarázta eljövételének indokát
és kérdőre vonta a még ifjú harminnegyedik
számot, miért akar meghalni?

— Szemem világot arra vesztegettem, hogy
másoknak drágaköveit esiszoljam; pár ezer fran-
kom volt, melylyel én és barátom még egyszer és
utoljára megakartuk szerencsénket kísérteni. De
ekkor is sújtott a balvégzet. Ő eltűnt e föld szí-
néről, — mondá, kezeit gyomrára téve, — és az,
mit bevetttem, biztosít arról, miserint csakhamar
követem nyomdokait.

— Minő mérget vett be?

— Soha sem fogja megtudni; én nem akarok
többé élni. Ha a levélhordó kötelességét teszi,
senki sem jön engem háborgatni.

— Legyen, — viszonáz Chavry ur, meghajolva
e rendíthetetlen határozat előtt; — ha ön meg akar
halni, nem mentene engem meg?

— Szeretném tudni hogyan?

— Nekem hagyományozva életem.

A kömetésző azt hitte álmodik.

— Legyen az élet ön és legyen boldogabb
vele, mint én. Ha az orvosok igazat mondanak,
életem sok évre terjed, ha az „Indus” nem tartja
szükségeseznek elmerülni.

— Az „Indus”? — kérdé a gróf, ki e névre
megrendült.

— Igen, egy nagy portugál hajó, mely minde-
nestől, Rudolf barátommal együtt elmerült, ki egy
kétszáz ezer frank értékű gyémántot hozott nekem
Chiliből.

— Az ön neve?

— Leonard!

— Szerencsétlen! — kiáltott Chavry ur min-
den tagjában remegve, — mit vett be?

— Email port.

— Mióta?

— Egy fél órája.

— Gyémántja meg van, — viszonzá a gróf, — egye meg gyorsan e gyümölcsöt.

És egy barackra mutatott, mely a kis asztalkán volt. Az ásványi mérgezéséknél, az email por pedig ezek közé tartozik, a növénynedvek beborítják a mérget, mely többé nem hatván ártalmatlan, hánytató alkalmazása által a testből kikerül. E célra már meleg víz is volt a tűzőn.

— Ön meg akar esalni, — nyögé a megsemmisült kömetsző.

A gróf pár szóval elmondta a palack történetét.

— És most igyék langyos vizet, — folytatta a gróf a beteget kínálva, — ettől jobban lesz.

— Most már élni akarok! — kiáltott Leonard, ki a grófnak ígéretére visszaemlékezett.

— Isten mentsen meg attól, hogy szavának beváltására erőszakolnám! — E szavakkal a gróf elment és midőn a gyémánttal visszatért, a beteg már fölkelve fogadta.

A kömetsző kezét esékolt a grófnak, ki borzadva jött le a lépesokról, elgondolva, mily könnyen követhetne el az ember büntényt, ha csak a polgári törvények léteznének.

XIV.

Chavry gróf kétszeresen takarékos volt azon arasznyi idővel, mennyi még rendelkezésére áll. Kutatásának időközeiben emberfölötti tevékenységet fejtve ki, elolvasta mindazon műveket, melyeknek nem ismerését tőle a túlvilágon rossz neven vehetnék; elvégezte mindazon magánügyet, melyeknek elintézését hat év óta elmulasztotta. Százszorosan udvarolt Keldern kisasszonynak, kivel elhitetnie sikerült is, miszerint életben marad.

Május harmadikától egész nyolcadikáig a gróf Páris hídjai körül leskődött, megtalálándó azon hagyományos fiatal leánykát, ki minden harmadik évben a Szajnába ugrik. Akadt is néhány vállalkozó szellemre, kik fellábakat tüllették a karfán és — aztán szépen meggondolkozva ismét visszahúzták.

Szent Lajos szigete körül volt május tizedikén. Reggeli két óra felé egy vízbe hulló test zuhanását hallja; uszni kezdett és egy legfennebb tizenöt éves leánykára talált, ki vízbe ugrott, mert szülei lehortták.

— Boecásson el, — kiáltotta a gyermek.

— Ha nekem adja életét.

— Legyen az öné, én zívésen adom.

De egy tizenöt éves leányka életét nem szokták elvenni! A gróf haza vitte őt szüleihez, kiket most ő szidott jól össze, kik ennek folytán megígérték, miszerint soha többé nem lesznek igaztalanok leányuk iránt.

Chavry ur most három napon át a hétel garnikat vette szemügyre, ha ugyan merre fedezhetne föl egy öngyilkosi szemmelegítőt. Tizenharmadikán reggel hat óraker egy gondosan befüggönyözött és beagatott ablak felkelti figyelmét, fölmege a folyosóra és itt beüti az ajtót; a szobában egy kis hivatalnok göresös nevetéssel lehelt be a gyilkos széngázt, míg mellette egy szöke-fürtű anygalka szeméit a végyonaglás már egészen elhomályosította.

— Miért akart meghalni? — kérdé a gróf, kiütvén egy ablakot.

— Ha az embernek nincs hivatala, inkább haljon meg.

— S ha én biztositanám gyermeke jövőjét, meghalna-e ön érettem?

— Oh! igen zívésen.

Az ember nem veheti el az apa életét ki gyermekéért meghalni kész. A gr. ezer franknyi bankjegyet tett le a kandalóra és felírta a szerencsétlen címét.

Midőn a kapun kilépett, egy vén asszony kiabálta: „Angolországi hírek! Egy szám három sous!”

— „Hol volt a fejem, — mondá a gróf, — én öngyilkosokat keresek és elfeledem a spleen országát.”

(Folytatása következik.)

Szalay László emléke Zürichben.

Zürich, aug. 15.

Julius 29-én a zürichi magyar egyelet a kegyelet adóját kívánta leróni kitünő történetírónk iránt, midőn ama házat, hol száműzetése alatt élt, s hol nagyhirű művének a „Magyarok történetének“ megírásához kezdett, emléktáblával jelölte meg. E napot ünnepélynek tekinté a zürichi magyar ifjuság, s egyleti helyiségében összegyűlvé, Szalay emlékének szentelte egy részét.

Fölolvastatt Szalay életrajza is. Magyarország azonban sokkal jobban ismeri működését, hogyszem ezt ismételnünk kellene. De kevésbbé ismeretes zürichi tartózkodása.

A 48-iki országgyűlés, annyi jeles közül, őt tisztelte meg azzal, hogy követül küldé a frankfurti német birodalmi gyűlésre. Pár hónapot töltött ott, lankadatlanul azon munkálva, hogy a magyar és német nemzet közt szövetséget hozzon létre, midőn V. Ferdinánd visszavetette István főhercegtől azon hatalmat, melyet rá Magyarokban mint királyi helytartóra ruházott. E körülmény miatt Szalaynak is kijelenté a birodalmi külügyminiszter, hogy tovább nem ismerheti el követül, ha csak magától a királytól nem hoz megbízólevelet. Erre Szalay egy igen szép, de meglehetősen keserű levelet intéz a külügyminiszterhez, melyben bucsuzásán felül ezeket is mondja: „a magyar nemzet törekvése oda leend irányozva, hogy konstitucionális jogait, törvényes önállóságát s függetlenségét, valamint integritását, eldarabolhatlanságát minden támadás ellen biztosítsa.” E levél és a forradalom alatti magatartása miatt, 1849-ben hazátlan bujdosóvá kellett lennie.

Mint annyi más: Szalay is otthonkörüli bujdoskolt egy ideig; de belátva, hogy soká nem rejtőzhet, külföldre menekült. A szomszédos tartományokon keresztül, 1850-ben ápril 6-án ért Zürichbe. Vele volt neje: Friderik Franciszka s négy gyermeke: Árpád, Zsófia, Pál és Lujza. A bujdosó család 1851-ik évi június 10-ig maradt itt mindenféle háborítástól menten; a mint ez Unterstrass község „protokoll“-jában világosan fel van jegyezve.

Nem halgathatjuk el a szabad Svájc azon érdemét itt sem, melylyel igen sok bujdosónknak oly zívésen adott menedéket. Zürich, Basel, Bern és kivált Genf egészen megtelt magyar menekültekkel. Általában e kis ország, kezdve az 1600. végén hitükért gályarabságra ítélt protestáns papok zürichi zívés fogadtatásán, folyvást kitünő zívességéggel viseltetik mind e mai napig a magyarok iránt.

Nézzük, miben talál enyhülést az általunk most már maradandóan jelölt unterstrassi Weinberg nevű házba huzódott bujdosó? . . . Eleinte a római classikus fordítgatásba kezdett. Sokat társalgott a lánglelkű Horatiusussal s még inkább a szónoklat nagy mesterével Ciceroval. Ezek és a gyönyörűen nyiladozó természet kicsalták lassankint a zárkóztottan élő tudóst családi köréből más emberek közé is. Először a zürichi műgyetem egyik mostani jeles tanárával, dr. Vögeli urral kötött barátságot. E baráti viszony halála napjáig folyvást zavartalanul tartott; a mire Vögeli ur magyar történelmi előadásai közben ma is büszkén szokott hivatkozni. A derék barát utasításait használva, mindennapos vendége lett Szalay a könyvtáraknak és sokat buvárdokolt, különösen a „városi könyvtár“-ban. Eleinte mindig állam és törvénytudományi műveket állítgatott egybe, vagy a lett adatok nyomán bővitgeté előbbi dolgozatait.

A haza balsorsa s a kétes jövőnké, nem hagytak azonban vágó és aggódo lelkének nyugtot. Így fogalmazott meg lelkében: Magyarország történetének olyan megírása, melyben különösen a multak dicsőségének élénk rajzolása által akarja nagy tettekre hevíteni, a jelen és jövő kor embereit. S ha valaki Szalaynak történelmi nagy művét figyelmesen olvassa: ez intenciót kétségtelenül fölleli abban.

Az elfogatások Magyarországon megszűnvn, s a boszuszomj csilapitva lévén, most már a vándoromadarakkal egy-egy bujdosó honfi is hazakerült. Az elsők közt kapott engedélyt a hazatérhetésre Szalay. Már akkor (1851) azonban nem Zürichben lakott, hanem Rhorsachban, a bódéni tó mellett.

Hogy mint élt, mint működött hazájában, mig-nem 1864. jul. 17-én Salzburban, a keresett gyógyulás helyett a halál elragadta tőlünk — mindnyájan tudjuk.

A külföldön utazó magyarok, ha Zürichbe jönnek, keressék föl az unterstrassi 95. számú Geszner-féle házat, melyet egyetünk márványtáblával jelölt meg, s azt e fölirattal látta el:

„Fatis atrocibus haec domus recipit fatigatum, Patria dum premitur jusque, fidesque tacet.”

„Száműzetése alatt 1850 — 51-ben e lakban irta nemzete történetét SZALAY LÁSZLÓ.”

Kegyelete jelöl a zürichi magyar egyelet, 1871. jul. 29.

Az ünnepélyt a „Szózat“ eléneklése zárta be.

Viski K. Báltint.

A mórok és spanyolok országából.

— Doré Gusztáv rajzaival. —

(Folytatás.)

III.

(Malaga. Alameda. Malaga női. Az éghajlat. Los patios. Andaluzia népdalai. Los malagueños. Mór romok. A székes templom.)

Malaga la hechicera.
La del eterna primavera.
La que baña dulce el mar
Entre jazmin y azahar!

(Malaga, az elbűvölő, az örök tavasz városa, melyet gyöngéden locsol a tenger jazminok és narancsok között!)

Igy üdvözlí egy spanyol költő Andaluzia azon egyik legkedvesebb városát, melyet Granadából meglátogattunk.

Malagába érkezünk után a „Fonda de la Danza“ (a tánchoz címzett vendéglő) nyújtott nekünk szállást, mely név tökéletesen összhangzik a város azon vig és élénk külsejével, mely meglepett minket Granada nyugodt és hallgatag utcái után.

Legelőször is az Alameda felé intéztük lépteinket, mit — nem tudjuk miért — Bilbao termék is neveznek. Ez igen hosszú fasor, melynek helyén egykor tenger volt; egyik végén fehér márványból készült nagyszerű szökőkutat pillantottunk meg, melyet igen szép és számos szobor díszített; ezen szökőkutat a génuai köztársaság ajándékozta V. Károly császárnak.

Az Alamedán lehet a Spanyolország-szerte szépségükről híres malagueñak (malagai nőket) csodálni. Kevésbbé lévén szigorú, mint a granadai, kevésbbé kacér mint a sevillai és guditanai, a malagueña más spanyol nőktől még bársonyszebb arcra, szabályosabb vonásai, kifejezőbb arca, sűrű és szép idomú szemölde, s hosszú szempillái által tűnik ki, melyek sötét fekete szeméinek kifejezhetlen bájt kölcsönöznek. Igen ügyesen tudja valami egyszerű virággal, füle mögé tűzött fehér vagy piros dahliával kecsesfekete haja szépségét emelni.

Malaga éghajlata Spanyolországban a legenyhébb. Az utcákon cukor-nádas és édes patátot vettünk, mely utóbbi gyümölcs a nép fiaira nézve igen nagy áldás, mert néhány cuartosért annyit vehetnek belőle, a mennyivel jól lakhatnak. Az útasarkokon s a kikötőn számos *bataterost* láthatni, ki ártját süti s ezen kiabálással édesgeti magához a vevőket: *Batatas! ricas y gordas!* Kiabálásuk összeolvad a charranók, vagyis halárusokival. A charranók árúkat cenachokban, azaz kákából font kosarakban hordozzák, melyek zsinegen függenek le nyakukról.

Malagai utcái némely városrészekben megőrizték ódon külsejüket s ma is oly szűkek, göröngyösek és kacskaringósak, mint voltak a mórok

idejében. Itt is, miként Granadában, sok háznak van patiója, azaz nyílt udvara, fődött csarnokokkal körülvéve, banánokkal, narancsfákkal s más növényekkel díszítve, melyek közt vígan szökel föl az ugrókút vékony sugára. A nagy hőség idején a patióban szokatlan tartózkodni s a szép nyári esteiken itt tartják a tertulliákat, azon összejöveteleket, melyek alkalmával némely andaluziai táncot járnak, például a polo del contraban listát vagy a malagueña del terrorot; a gitár hangjai mellett énekelnek is, az Andaluziában oly népszerű malagueñas dalokat. — A malagueñasok ritmusában van valami idegenszerű, valami bárbár, de azok mégsem közönségesek vagy trágárok. Ezen népdalok kétségkívül mind mór eredetűek, s nem tévedünk, ha azt monljuk, hogy ugyanazon melódiáik vannak, miket Ibn-al-Kamar és Boabdil alattvalói zengedeztek; valószínű, hogy verseik is egyszerű arabból vannak spanyolra fordítva.

Ime egy igen népszerű malagueña, mely tudunkkal még más nyelvre nem volt fordítva:

Echame, niña bonita,
Lágrimas en tu pañuelo.
Y las I levaré a Granada.
Que las engarze un platero.

(Add nekem kedves kicsinyem könyeidet zsebkendődben, — elviszem azokat Granadába — ékszerészhez, ki számomra befoglalja.)

Son tus labios dos cortinas
De terciopelo carmesí,
Entre cortina y cortina.
Estoy esperando el sí.

(Ajkaid redőnyök, piros selyemredőnyök; a redőny s redőny közül várom az „igent.”)

Egy másik malagueñában a fiatal leány ezen szavakat intézi queridójához:

Como abrí sin precancion
Tu carta, dueño querido,
Se cayó tu corazon,
Mas en mi pecho ha caído:
En él yo le he dado abrigo,
Pero no cabiendo dos,
El mio te mando yo,
Y el tuyo queda conmigo.

(Vigyázatlanul nyitva föl leveledet, édes uram, — elejtettem szívedet; keblembe esett; menhelyet adtam neki; de mert ott kettő számára nincsen hely, neked küldöm az enyémet s a tied nálam marad.)

A mór korszak emlékei nem ritkák Malagában; több épületnek maiglan meg van mór neve, mint a Gibralfaro erődnék, az Alhondijának, az Alcazabának. Az Altarazanásban, ezen mór fegyvertárban fennmaradt egy igen szép lópatkó alakú mór kapu, mely fehér márvánnyal van borítva; minden oldalán, miként az Alhámbrában ezen két arab feliratot olvashatni: „Egyedül isten a gazdag. — Egyedül isten a győztes.”

Miként a spanyol partok legelső városa, Malaga is egykori phöniciái gyarmat; az arabok hatalmába a híres guadalteci csata után került s csak 1487-ben szűnt meg muzalmán lenni, midőn a katolikus királyok kezdeté uralni.

A székes templomot, ezen nagyszerű, a kikötőt s a tengert uraló épületet ezután ötven év múlva kezdték meg rakni.

IV.

(Del delitos de sangre. Malagai serenók. A vida airida népe. A navaja tanára. Halálos dűfés. A charranók. Barrio del Perchel. Az ellopott arany. A baratero. A baratero dala.)

A navaja, (handszúr-alaku hosszú kés), a puñol (tör), s a cuchillo (kés) használata divatban van

Szalay László zilrichi lakhelye számúzetése alatt.

Spanyolország egyik szélétől a másikig, hanem vannak bizonyos városok, melyek a hagyományokat különösen fenntartották, és melyekben nagyobb hírű navaja-tanárok vannak; Sevillában és Cordovában nevezetes ifjú akadémiaiak léteznek; azonban ezen kések forgatását sehol sem gyakorolják.

nél oly általános? Kétségkívül a renyhességből, a játékszenvedélyből s iszákosságból, minthogy e három bűn legutóbbika Malagában elterjedtebb mint bárhol másutt s pedig annyira, hogy e serenók, ezen éjj őrök, kik a lakosok javainak megőrzésével s a rend fentartásával vannak megbízva,

maguk is józanságukat illetőleg nem a legjobb hirkben állanak. „Malagában — ugymond a népies vers, — a serenók azt állítják, hogy nem isznak bort; de az a bor, a mit megisznak, malmot hajthatna.” Avagy a gyilkosságok nagy száma talán a közmondásos büntetlenségéből is ered, mely elősegíti az öldöklést. „Mata al rey, y vete a Malaga,” — öld meg a királyt s menekülj Malagába, — mondja a közmondás.

Tény, hogy sehol sem található annyi csöveselék, mint Malagában, kiket gente de vida airidának — megharagított népnek — neveznek; ilyek a raterók, (a saját kezükre dolgozó tolvajok), a charranok és baraterok, kikről majd még szólunk.

Habár a navaja használása Spanyolország munkás néposztályában nagyon elterjedt, a főntebb említett nép mégis a leggyakrabban kezeli s támad vele a legesekélyebb sértő szóra, sokszor tisztán mulatságból is.

Legkitünőbb navajákat Albacete város gyárt, hanem Cadix, Sevilla, Mora, Valencia, Jaen, Santa-Cruz és Mudela is dicsekszik számos vasgyárossal.

Malagában tartózkodásunk alatt kedvünk kerekedett leckéket venni egy kitünő navaja-profeszortól. Doré néhány lecke után a terem egyik legügyesebb tanítványa lett. Miként a tör-kard avagy a görbe végű karddal való vívásnak, azonkép a navaja forgatásának is számos fogása, fortélyja van, s francia utazónk, Doré társa, ezeket valóságos szakavatottsággal írja le, mit azonban mi melőzhetőnek tartunk. A navajával való küzdés egyik jelenetét Doré gyorsan papírra vetette s ezen rajzát, mely magát a profeszort is elragadta, mi is közöljük.

A spanyol tengerészek, kik navajukat övükhöz erősítve kötélen avagy rövid rézláncon viselik, nagyon ügyesek a navaja-vetésben.

Az utazó, ki hosszabb ideig tartózkodik Malagában, ha nem borzad azon néposztályhoz közeledni, melyet méltán tartanak veszélyesnek, itt több oly típusal ismerkedhetik meg, mely különösen e városnak sajátja, kik közül első sorban idézzük a charranót és a baraterót.

Ki az a charrano? A spanyol Akadémia szótára mitsem szól róla s nem más szótár sem. A charrano nem az, a mi a párisi gamin, sem a nápolyi lazaroné, hanem van benne valami mindakettőből. Ha a barrio del Perchelbe, Malaga azon városrészebe megyünk csatangolni, hol az idegen az alsóbb andaluziai

Navaja-viadal. (Doré rajza.)

rolják oly buzgalommal, mint Malagában. Spanyolország kevés más városa tüntet föl annyi bünesetet, s az emberölésre való oly hajlamot és alig van más vidék, hol a delitos del sangre (a véres bűnök) oly gyakoriak lennének, mint itt. Honnan ered ezen gyilkolási szokás, mely a nép-

néposztályt leginkább tanulmányozhatja, ott majd megismerkedhetünk a charranóval.

Lépjünk a tengerpartra kivont ama bárkához, melynek árnyékában éles külsejű emberek hevernek, kártyázva; ezek charranók. Malagában születtek s ott is fognak meghalni, ha csak Ceute vagy

Melilla presidioiban (börtöneiben) nem fogják befejezni. A mint a véletlen hozza magával, a szerint van valami foglalkozásuk: például az utcákon halat árulnak; mások az eleségpiacokon látjuk őket, ajánlva szolgálataikat a bevásárlóknak; hanem valóságos foglalkozásuk a semmittevés, a napnak a partokon vagy a sétányok árnyaiban elheverése.

A charrano 14—20 éves legény; ha fiatalabb, pillonak nevezik. A mi ügyességüket illeti, ezen malagai utcai fickók mitsem irigyelhetnek a nápolyi vagy londoni begyakorlottabb tolvajoktól sem, mit magunk is tapasztaltunk, elég olcsón ugyan, mert tapasztalatunk csak zsebkendőinkbe került. Mások tulajdona elsajátításában igen találékonnyak, mit azon kis történetekből is megítélhetni, mely Malagában tartózkodásunk alatt ment végbe.

Egy vasárnap, midőn a székes templom tor-

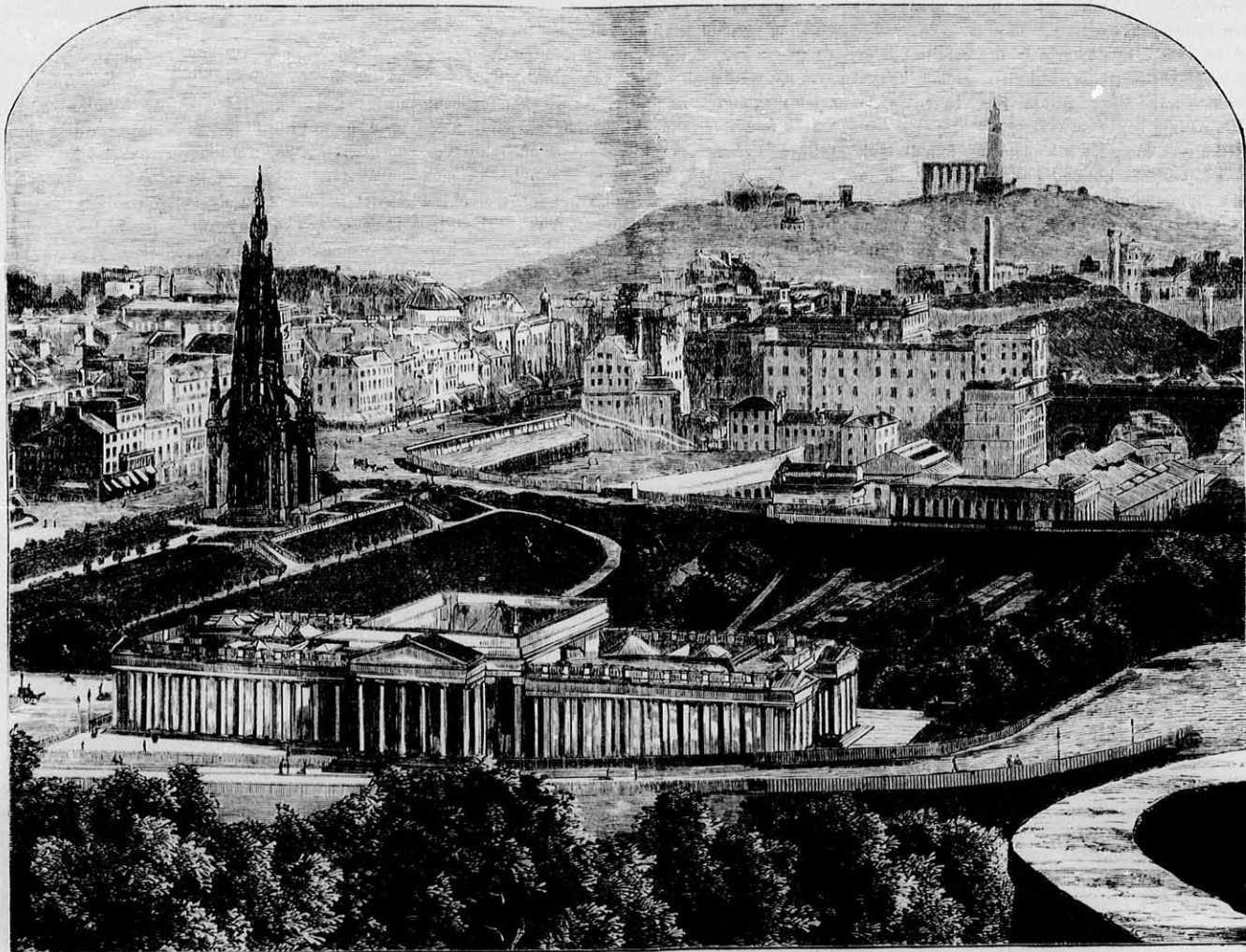
néhány apró réz- s ezüstpénzt vetettek s természetesen kezdették játszani a két tengerész szerepét, kik alamizsnáért esdenek, hogy végrehajthassák valamely fogadásukat s misét mondathassanak a szent szűznek. Ily módon közelítettek az arrierohoz, ki egy csoport közepén állott, összeszorítván fogait, hogy pénzt annáljobban megőrizhesse s gyanusan nézegetve mindazt, a mi körülötte történt; a két hamis tengerész letérdelt s tetté magát, mintha imádságokat morogna, a nélkül azonban, hogy az arrierot szemé elől tévesztené. Végre az „Ite missa est“ után egyike rögtön elereszté a zsebkendő sarkát s a pénz elgurult a következően.

— Caballeros, senki se hajoljon le! — kiáltott a charranók egyike. — Ezen egész pénz a Virgen santissimáé. Figyelem az arany unciára, hol van az uncia?

A jelenlevők mindannyian lehajoltak vizsgá-

lazzaroniai mégis birnak bizonyos eleganciával, mely miatt lehetlen őket az ex professo koldusokkal összetéveszteni. Alamizsnát nem kérnek, ennél jobban szeretnek lopni. Ritka eset, hogy a charranonak lakása legyen; nyáron át a házak hoszszában, szabad ég alatt alszik, nem törődve a mosquitókkal, melyek csipésével dacol bronzszínű bőre. Télen át pedig mindig talál valami kapumélyedést, hol lehajthatja fejét az éjszaki szelek elől.

A mi a *barateró*t illeti, habár ez nem csupán Malaga typusa, miként a charrano, mindazáltal Andalusia egyetlen részében sem oly tökéletes, mint itt. — A baratero is a nép legalsóbb osztályából való, ki rendkívüli ügyességet szerzett a navaja és puñal forgatásában, s ki azon rettenetet, melylyel irányában viseltetnek, arra használja, hogy a játékosoktól „sápot“ csikarjon ki a maga részére. Már említettük volt, hogy az alsóbb_nép-

Scott Walter emléke Edinburghban.

nyában megszólalt a harang a nagy misére, egy, a hegyek közül érkezett arriero a Puerta de Mar-nál találkozik egy földmives barátjával, ki felszólitotta őt, hogy menjen vele a templomba. Az óvatos hegyi lakos nem akart menni, megjegyezvén, hogy egy uncia (85 frank) van nála aranyban, a mi miatt fél a tömeg közé elegyedni. Társa ellenvetette, hogy ez nem elég ok misét mulasztani, mert — ugymond — a pénz szájába rejtheti s ott az nagyobb biztonságban lesz mint övében.

Ez az ok meggyőződést adott arrieroakra nézve, ki társával csakugyan elment a templomba. Azonban néhány semmirekellő, azaz charrano hallotta ezen beszélgetést s látta, a mint a paraszt pénzt övéből szájába rejtette; hárman közülök elváltak társaiktól s áldozatukat rögtön nyomon követték a templomig. Mielőtt beléptek volna, félretették kalapjukat s hálósüvegüket, ketten közülök egy zsebkendő két-két sarkát megfogták, melybe

lódni, a két ál-tengerész kivételével, kiknek gondjuk volt rá folyton kiabálni:

— Senki sem látta a Maria Santissimához való misére szánt pénzt. Ki vitte el az unciát?

— Ez a gazember vitte el, ki fölvette s aztán szájába rejtette, — kiáltott föl a jelenlevők egyike, ki a két charrano társa volt s ki ujjaival rá mutatott a szegény parasztra. Az arriero egészen megzavarodott s kezével együgyűen szájához kapott, kivévén onnan az unciát, mit a jelenlevők egyike, a charranók cinkostársa, erővel kiragadott markából s odatette a szegény tengerészek zsebkendőjébe. A fölháborodott közönség szemrehányással és szidalommal illette az állítólagos tolvajt, s midőn ez végre föl bírta száját nyitni, hogy ártatlanságát bizonyolja, akkorra a tengerészeknek már hírük hamuk sem volt, mert a tömeg közt ellillantak a pénzzel.

Habár öltözetük nem is a legjobb, Malaga ezen

osztálybeli andaluziak rendkívül játékosak. Minden andaluziai városnak vagy helységnek megvan a maga háza, melyben a játékosok össze szoktak gyülekezni. Hanem nemesak ezek a házak játszó helyek; játszanak mindenütt, a tengerparton, valamely bárka árnyékában, a sétányok fái alatt, valamely régi fal mellett, rejtettebb utcasarkon stb. A játszó közönség rendszerint charranókból s más esüselékből áll, kik közé néhány tengerész és katona elegyedik.

Egyszerre, a nélkül hogy tudni lehetne honnan, egy halványképű, sötét arckifejezésű, merész és kihívó tekintetű egyén jelenik meg a csoportoztatban. Ez izmos férfi, kinek dolmányja hanyagul van vállára vetve, nadrágja rövid s azt szeles, barna selyemöv szorítja derekához. A tünemény *baratero*, ki a játékosok közé elegyedik s ki nyersen jegyzi meg, hogy ő előjött „sápját“ fölvenni, „cobrar el barato.“ A sápot tudniillik baratero-nak

mondják spanyolul s így e szóból ered hősünk neve. Efféle baraterók tehát Magyarországon is vannak.

Egyébiránt a „barato“ igen csekély összeg, egy-egy játszmatól 2-3 quartos, vagyis mintegy 4 kr. „Ahé va eso!“ — kiáltja a baratero s piszkos szürke papíra takart valamit dob a csoport közé. Ez egy csomó ócska kártya, *baraja*, mi annyit tesz, hogy csak a baratero ezen kártyáival szabad játszani. Ha a játékos jókedélyűek s nem vonakodnak a barátot megfizetni, ez esetben a baratero zsebre rakja quartosait s minden a legjobb rendben megy. Némelykor azonban megesik, hogy a csoportzatban találkozik egy *valiente*, hős, kit misem íjeszt meg. Ez megdöbbenés nélkül viszozza:

„*Camara, nojotros no necesitamos jeso!*“ — barátom, nekünk nincs szükségünk erre! — s ezzel visszanyújtja a kártyát a barátónak. „*Chiquigo*, — viszozza a baratero, — venga, aquí el barato, y sonsoniche!“ (Fickó, gyorsan ide a sáppal s aztán egy mukkot se!)

A *valiente* erre elővönja övéhez erősített hosszú kését, azt esztentve fölnyitja, annak hegyét belédűi a kártyába s így kiált föl: „Innen a sápot csak a navaja hegyével vihetni el!“

Ritka eset, hogy ily kihívás el ne fogadtatnék, mire a két ellenfél kimondja az ünnepélyes „*vamos*“ — megünnökök, mire a *charranók* veszik pénzüket s félkerekednek; az ellenfelek valami rejtett helyre mennek, a navajak vagy puñalesek kivonatnak az övből, villognak a légben s a vívók egyike vérében fetrengve rogyik össze.

A gyilkos nem marad mindig büntetlenül s megtörténik, hogy két-három hó mulva hallhatni a városban a lélekharang kongását; a bűnös férfi szavát, ki alamizsnát kér „*para decir misas por el alma de un probe, que van a ajusticiar*“ misét mondani egy szerencsétlen lelkeért, kit kivégeznek.

A baratero de playan — a tengerparti baratero kívül, létezik még a baratero de la carzel, ki a börtönben s a baratero soldata, ki valóságos zsárnoka a századnak vagy ezrednek. A káplár, ki azt akarja, hogy ne legyen ellensége, elnézésel viseltetik iránta; nincs oly civskodás, melybe belé ne elegyednek; a hadgyakorlat elemeit alig ismeri s a fegyelemtől borzad. A baratero soldato mindent élvez; az ezred markotányosa neki méri a legjobb italt s puras-okat füstöl; mindez pedig a sápból telik, mit neki a többi katona fizet.

Mindannyia közt azonban legveszélyesebb és leggyűlöletesebb a baratero de la carzel; bűnökbe merülvén gyermekkorá óta, élete legnagyobb részét börtönben töltötte. A mint egy új bűnös átlépte a börtön küszöbét, a baratero már is követeli tőle dzsmáját, a mi egy-két *macho*, azaz 2½—5 frank. E követelést rendszerint kezében a navajával teszi, s ha az ujjonnan jött vonakodik fizetni, a vita rendesen navaja-harccal végződik. Ha az igazságszolgáltatás vizsgálatot indít a gyilkos ellen, a navaját ritkán találhatni meg. — Azon idegenszerű rajz befejezésül, melyet itt a barateróról nyújtottunk, végül ide esatolunk még egy amdaluziai népdalt, melynek címe „El baratero.“

¿ Al que me gusta le mato.
Que yo compre la baraja?
Es a osté?
Yo desnúo mi navaja:
Largue el cosco y el novato
Su parné,
Porque yo e bro el barato
En las chapas y en el cané.
Rico trujan e buen trago...
Tengo una vida de obispo!
¿ Esta osté?
Mi voluntá satisfago
Y a costa ajena machispo.
¿ Y porqué?
Porque yo cobra y no pago
En las chapas y en el cané.

Ime ezen népdal magyar fordítása: „A ki morog, megölöm; mert én megvettem a barátját értitek? Kivonom navajámat; ártatlanok s ujonok adjátok

ide pénzeteket, mert én vagyok az, ki a sápot szedem a chapas- és a cané-játékokban.“

„Mennyi dohány, mily jó bor! ... Ugy élek mint egy püspök! Értitek? Kielégitem minden kívánságom, mások költségén élek, s tudjátok miért? Mert én mindig kapok, a nélkül hogy fizetnék, a chapas- és cané-játékokban.“

Nem szükséges mondanunk, hogy a baratero, Spanyolország ezen kepa-betyárja, miként fejezi be életét? Rendesen köztéren, hol deszkából táktolták össze a vesztőhelyet, melyen nyakára szoritott vaskarikával fojtják meg.

(Folytatása következik)

Scott Walter évszázados emlék- ünnepé.

Augusztus 15-ikén ünnepelte Anglia és Skótiá a költészet egyik fejedelmének, Scott Walter születésének százados évfordulóját. A nagy szellemekben oly dús brit sziget általános ünneppé tette e napot, s kegyelettel ülte meg mindenütt.

A nagy író szülővárosa: Edinburg egész külsőjén meglátázt az ünnep. Az utcákon árbocek voltak fölállítva lobogókkal, a házak virág-füzékkel és zászlókkal ékítve. A középületek egytől egyik föl valának díszítve, s ezeknél csak ama házakra fordítottak nagyobb gondot, melyekkel Scott élete összekötöttésben van. A Waverley-Stationtól a nemzeti csarnokig lobogós árbocek környezték ama pompás, goth stýlű emléket, mely Edinburg egyik legszebb terén hirdeti a város szülöttjének hírnevét.

Nagy tömegek jártak az utcákon, s nézték a jelmezes menetet, mely a regényíró egyes alakjaiból volt összeállítva.

A skót föld, melyet Scott Walter ismertetett meg oly vonzón a művelt világgal, a kegyelet kiváló jelével emlékeztet meg a költőről. Anglia sem maradt hátra, kinek bizon több díesőseget szerzett, mint hadvezérei és admiráljai.

Scott Walter volt az, ki a regényirodalmat egészen új alapra állította, s az émelegős, beteges irány elé műveiből épített hatalmas gátot. Működése minden fejlett nemzet irodalmára kihatott. Thackeray, Viktor Hugo, Dumas, Caballero, Manzoni, Zschokke, mind sokat köszönhetnek e szellemnek. Mi is köszönhetünk neki igen sokat. Jósika Miklós őt tanulmányozta, tőle tanulta a mult idők szeretetét, tőle tanulta, hogy a várak omladványait befutó mohán mint kell virágokat természetni; tőle örökölt sokat ama gyöngédségből, melylyel női alakjait teremté.

A skót költőnek kiváló-fényes szerepe van az irodalomtörténetben, mert működése oly nagy körben hatott ki, mint csak keveseknek.

Ifjú korában a skótok népdalait, balladáit tanulmányozva, a népköltészet áditó légkörében fejlődött, és a hagyományok rá fordíták figyelmét a történelemre, a pusztán álló várkastélyokra, melyeket később annyi teremtő erővel népesített be. Kezdetben néhány német költemény fordításával lépett föl, aztán elbeszélő költeményeket írt, majd egy ballada-gyűjteményt adott ki, míg végre 1814-ben megjelent „Waverley“ című műve, mely megállapította hírnevét.

Nagy munkássággal dolgozott élete utolsó pillanatáig, mely 1832. szept. 21-én következett be. Regényeit mindenütt olvasták, s ezek évenként 100,000 frtot jövedelmeztek költőjüknek.

Fénykorát akkor élte, midőn nálunk még igen szűkkörű volt az irodalom, s innen van, hogy csak egy-két művét ültették át irodalmunkba.

Émléket Anglia és Skótiá sok városa szobrokkal örökítette meg. Ezek közt legszebb az edinburghi, mely goth stýlben épült. Ezenkívül Edinburgban több utat neveztek el művei címeiről és annak egyes alakjairól.

Nagy tanulságot merithetünk abból, hogy a hatalmas és gazdag Anglia mily kegyelettel

ragaszkodik szellemi kitünőségeihez, s mily nemzeti ünnepé teszi tisztelete kifejezését.

Amerikai férfi- és nőhivatalnokok.

Washington minden látogatója előtt fel fog tűnni azon körülmény, hogy ott nem láthatni azon nagyszerű épületeket, melyekkel Európa fővárosai, sőt az Oceánon túl még maga New-York is büszkélkedik. Ennek oka, hogy itt is úgy, mint Angliában, egy-egy házban rendesen csak egy család lakik.

Azelőtt még a középületek is nemesak republikánusan egyszerűek, de borzasztóan izléstelenek is voltak, melyek közül csak a régi capitoliumot, az államminiszteriumot s a gyárhoz hasonlító hadügyminiszteriumot említjük. Még az elnök rezidenciája, a „fehér ház“ is nem egyéb, mint egy épen nem díszes nyaraló, mely a budai Széchenyi-hegyen középszerű szerepet játszana. Kivételt a köztársaság új capitoliuma képez, melynek belseje pompás.

Az egész négyszöget elfoglaló, vagyis négy utéara nyúló kincstár (treasury) elutazásomkor még nem volt befejezve, — írja egy utazó, ki után ezen sorokat közöljük; — északi vége még hiányzott, mivel a háboru alatt nem akarták lerombolni az államminiszteriumnak ott állott épületét. Ez épület belseje épen oly kényelmes mint gazdag; az egész igen kemény szürke gránitból van rakva; a csarnokok s folyosók magasak és tágasak, talajuk sakktabla alakjára fehér s fekete márvány kockákkal vannak kirakva, s hogy a léptek kongása elfojtassék, ezen folyosók ott, hol a zaj zavarna, kókuszgyékényekkel borítják; a szobák magasak, szellősek s díszesek; az iroda főnökei fényűzéssel butorozták és mindannyi finom brüsszeli szőnyegekkal van beborítva. E helyiségeket azelőtt melegített léggel fűtötték, de mivel ez az egészségre ártalmasnak mutatkozott, ezt most hevített vasesőket által eszközlik. Az egész épület gázsal világítják s az egész csodás benyomást gyakorol. Minden szobában, vagy annak közelében a folyosón, egy-egy medence van jeges vízzel, mi nyár idején Washingtonban igen nagy jótétemény.

Mellőzve az egész épület tüzetes leírását, mi igen sok tért foglalna el, csak oly egyszerű jellemző részletekre szoritkozunk, melyek mindenkit érdekkelhetnek.

Bármily nagy is ezen épület, még sincsen benne elég hely mindazon üzletágra, mely a pénzügyér hatásköre alá tartozik. A beljövdelmek, illetékek és adók hivatala a Treasuryvel szemben fekvő épületben van elhelyezve, az auditorok egyikének hivatala nem messze a hadügyérségtől, s a másik auditoré a postaépületben.

A kincstári hivatal személyzetének száma több ezerre rög. Az irodaigazgatók kivételével mindannyit *clerk*-nek nevezik, s egymástól csak osztályozás és fizetés által különböznek. A legfőbb hivatalnokok: a miniszter, (kit titkárnak neveznek,) és két segédtitkár (miniszterek), a kincstárnok, az iktató, a beljövdelmek főnöke, a papírpénz ellenőre, a papírpénz készítésének főnöke, az építkezés főnöke, a statisztikai iroda főnöke, a hat ellenőr s ugyanannyi auditor, a jogi iroda főnökei a kincstár fő-clerkje s azon clerk, ki a Loan-Brauch, vagyis a kölcsönügy vezetésével van megbizva.

A clerkek négy osztályba sorozták, — a negyedik a legfőbb. Évi fizetésük 3600, 3200, 2800 és 2400 ezüst forint. Egyetlen clerk sem kap havonként 200 ezüst forintnál kevesebbet, habár nincs is más dolga, mint másolni. Ezenkívül még számos alsóbb rendű hivatalnok van alkalmazva, kik küldöncöknek — messenger — neveztetnek. Ezek közt vannak 14—15 éves fiuk is, kik gyakran apródnak neveztetnek, bár így tulajdonképen csak azon fiukat nevezik, kik a capitolium üléstermében szolgálnak. Ezek fizetése havonként száz ezüst

forintnál nem lehet kevesebb, míg az idősök 150, sőt 250 frtot kapnak. Az irodaigazgatók fizetése a clerkekénél nagyobb.

A kincstári hivatal azon különös látványt nyújtja, hogy abban nemesak férfiak, de nők is nagy számmal vannak hivatalnokokul alkalmazva. Ez kisebb mérvben a posta- és a patent- (szabadalom-) hivatalban is előfordul. Minthogy a Treasury girls-ok, (kincstári leányok) különböző körülménynél fogva rossz hírbe jutottak, mely hírt meg nem érdemlik, azért méltányos, hogy kissé tovább időzzünk igazolásuknál.

Mindenekelőtt meg kell különböztetnünk az irodákban alkalmazott leányokat azoktól, kik a papírpénzgyárban voltak, mely utóbbiak (mint például a nyomdában levők,) körülbelül azon társadalmi színvonalon állottak, melyen állanak más gyári leányok.

Legelsőbben is azokról szólunk, kik a Secretary-officeban (a miniszter irodájában) dolgoztak, hová az iktatói és a kölesönügyi hivatal is tartozott, — azután azokról, kik a harmadik auditor, a papírpénz ellenőre vagy a kincstárnok irodáiban voltak. Ezen nők ugyanazon társadalmi osztályból valók voltak, melyből a férfi clerkek választatnak, s a mi külsejüket, azaz öltözködésüket és magukviselésüket illeti, egyáltalán uri hölgyek. Közülök a legtöbb természetesen leány volt, mint-hogy Amerikában a férjes nő a munkát urára hagyja; hanem volt közöttük néhány idős hölgy is, nevezetesen több katonatiszt özvegye. Ezen hölgyek egyike Lincolnnak az elnökségre való ellenjelöltjének volt özvegye, a másik pedig egy tábornoké, ki az autietami ütközetben esett el, miből következtetheti az olvasó, hogy a washingtoni Treasury női clerkeinek állása nem valami aggasztó. Hogy azon száz és száz nő közt, kik a Treasuryban alkalmaztatnak, igen kevés csunya volt, ez nem annak következménye, mert szépségük miatt neveztettek ki, hanem mert az amerikai nők közt egyáltalán kevés a nem szép. Itt a telivér amerikai nőkről van szó, nem pedig a német vagy irföldi kivándorlók közeli ivadékaikról, mely utóbbiak még nagyon magukon viselik a német vagy ir paraszok durva arckifejezését. Az amerikaiak mindazok közt, kiket ismerek, a legszebb nők, — monlja utazóink, — s bárha korán elhervadnak, igazán csunyak sohasem lesznek. Amerikában tömegtelen fiatal és idős hölgyet láttam, hanem nem emlékszem egyetlen egy valóban csunya arera sem. Baltimore hirneves nagyon szép leányáról s nem alaptalanul. E mellett a fiatal hölgyek nagyon divatosan öltözködnek, s minthogy mozdulataikban jobbadán elegánsok és kecsesek, azért kellemesen is hatnak az európaíra.

A Treasury magas és díszes csarnokaiban mindig élénk sűrűség van, s nem honol ott azon nyomasztó légkör, mely nálunk minden hivatalokban dolgozó szegény alattvalónak léleketét is elfojtja. Mindenki fesztelenül jár ki és be, — minthogy ez épület a népé, és annak szolgálatára készült. Az ajtók előtt nem állanak őrkök, dacára hogy a papírpénzről nem is szólva, száz és száz millió van ezen helyiségekben arany és ezüstben elhelyezve. A folyosókon tartózkodó küldöncök készséggel szolgálnak utasításokkal, tisztelgésen válaszolnak a kérdésközdőnek s vezetik be a jelentkezőket az irodafőnökökhöz avagy a miniszterhez. Ha ez utóbbi el van foglalva, akkor természetesen várni kell; hanem ha hideg van, a folyosót is fűtik s pamlagok és székek kínálkoznak a várakozók számára; még ekkor sem bannak velük koldusok módjára, hanem valóban folyamodók lennének. Minthogy mindennél fűtenek, gyakran télen is tárva vannak a különböző szobák ajtai s így megengedik az arra menő idegennek, hogy beléjük pillanthasson. Oly bepillantás sokszor nagyon mulatságos s könnyen érthető, hogy a csak nem rég érkezett utas aztán azt sem tudja, hol van a feje. Itt egy igen díszesen butorított szobában már öreg, kissé különös

külsejű öreg ur ül, kinek jóságos arcáról egyáltalán nem láthatni, hogy mily óriási munkák terhe s mily nagy felelősség nyomja vállait. Körülötte kecses női alakok mozognak, kikkel atyai gyöngédséggel bánik. Ez a köztársaság érdemes kincstárnoka, *Spenner tábornok*. Dícsőségét tartják, hogy mióta hivatalában van, osztályának számadásaiba még sohasem eszött be hiba, dacára, hogy ezen idő alatt 30 ezer milliónyi iszonyu összeg ment kezein keresztül.

Az első emelet egy másik szobájában jó arcu, sovány öreg ur ül. Ez *Graham* ezredes, a Treasury regisztrátora. Előtte nagy csomag bond (pénztári utalvány, bankjegy helyettese) fekszik, melyekre nevet kell aláírnia. Mögötte s mellette jobbra-balra néhány csodaszép s díszesen öltözött fiatal leány áll, kiknek csak az a dolga, hogy az aláírt utalványokat elszedik, itatós papírt nyomnak a névre s a kész bondot tovább szolgáltatják.

Más termekben számos fiatal hölgy ül, kiknek mindegyike azzal szorgalmaskodik, hogy bankjegyeket számít. Közepén, emelvényen a férfi clerk trónol, — rendszerint öreg ur, — ki a fölvi-gyázattal van megbízva. Minden udvariassága mellett sem ért tréfát s a fiatal hölgyek úgy félnek tőle, mint a tíztől. Ezen szigor szükséges is, minthogy az amerikai nők nagyon élénkek s eszesek; ha kis újat nyújtanak neki, csakhamar az egész kezét akarják. A női hivatalnokok csak-ugyan tettenek volt kísérleteket, hogy mindent a maguk tetszése szerint rendezzenek be, például, hogy korán, későn, vagy egyáltalán ne jöjjenek a hivatalba; de csakhamar belátták, hogy így nem lehet az ügyvitel, minél-figyelemmel szigorú rendszabályok bocsátattak ki, melyeknek ismét meg-szegése rögtön elbocsátást vont maga után.

Ha engem kérdeznék, hogy mi öszinte nézetem a női munkára vonatkozólag, nem vonakodom nyíltan kifejezni, — mondja irónk, — hogy a nőeknek ezen alkalmaztatása igen okos és célszerű intézkedés volt. Én magam is két évig viseltem hivatala Treasuryban s jobbadán a kölesönügyek osztályában, hol férfiak és nők is igénybe voltak véve. Helyem több hónapon át két esinos, 18—20 éves leány közt volt s ugyanazon hivatalban volt még más tizenkettő, kikkel akkor-mikor hivatalosan kellett érintkeznem. Ezen hölgyek némelyike épen azon dolgokat végezte, miket a férfi clerkek, s meg kell vallanom, hogy dolgukat nemcsak ügyesen, de szorgalmasan is vitték. E hölgyek nagyobb része mindazáltal azzal volt elfoglalva, hogy a naponként beérkező pénzjegyeket — mik némely napon 6—7 millióra rugtak, — számaik szerint rendezték, mi könnyítette a könyvekbe vezethetőségüket. (Vége köv.)

A hold:

(Folytatás)

A sugárzó hegyek is ugyanily természetiek azon különbséggel, hogy ezek már nem kör alakban terülnek el, hanem mint egy sugárnyaláb egy központi vulkánból erednek. Ilyen sugárzó hegy a Kepler és Copernicus, a hold felületének délkeleti oldalán. Az utóbbi kiválóan nevezetes; nagy sugarakat bocsát délre 5—90 s több mfdnyire.

A körhegyek közepén magas tűzókádók vannak; világos jelei a plutoni eredetnek; más körhegyekben nincsenek tűzókádók, s ezekről úgy vélekednek, hogy nagy rengések következtében állottak elő, egy-egy nagy hegységnek némely részei beszakadván. Ilyen nyugaton az Antoliceus, Aristippus, Cassini által, délen az Eudox által határolt hegység is Lüttrow térképén.

Gyakorlati a magános kúpok is, melyek igen magasra emelkednek a környező síkságon. Más-helyt igen hatalmas árkokat veszünk észre, melyek mint valamely folyók ágyai, messze szaladnak, több helyt gödrökkel, süllyedésekkel szakgatva. Végre

vannak homályos, szürkészinű, izolált lapályok melyeken göröngyösséget vehetni észre. Ezeket a régebbi idők nyomán újabb korban is tengereknek, tavaknak nevezték el s pusztá szemmél nézve, valóságos tengerekhez hasonlítanak, és számtalan öblökkel csipkézve, széles kiterjedésűek. Nevezetesebbek: Mare nubium, Mare imbrium — Mare Nectaris — Mare foecunditatis — Mare crisanium — Mare tranquillitatis — Mare humorum — Mare seremitatis — Sinus Iridii stb.

Hogy ezek tengerek lehettek valaha: meglehet; de e felől meggyőződés csak akkor lenne, ha vagy egy hirneves geologus kirándulást tenne megvizsgálásukra, és az ottani geologiai tünetek kutatásából a rétegek minéműségére, az elődők viszonyaira s a hold felületén élt jelenségekre biztosan következtetni lehetne. Ugyan Humboldt meghatározta nevezetes művében (Kosmos III.) ezen dolgokat, de azok csak abban az esetben állhatnak ugy, ha a holdban is oly viszonyok, tények folytak le a hegyek alakulásakor, mint a földön.

Mindazáltal az eddig ismertekből ítélve, ki lehet mondani a véleményét, hogy a hold hegyei vulkáni eredetűek. Ama magas csúcsok megannyi vulkán-torkok, melyek egykor iszonyu forradalomban lehettek, de századok, ezredek hosszú során kialudtak, s most csak mint régi tusa romjai, bizony-ságul szolgálnak a hold hajdani életéről. — E vulkánok igen nagyszámúak. A hold hegyeit kevés kivétellel mind tűzhányóknak mondhatjuk, s azok tág torkuak és igen nagyok. „Kopernikus“ magva egy két mf. átmérőjű vulkán, mely sokkal magasabb a 4000 láb, vagyis 1/3 mf. átmérőjű Aetnánál. 5—600 négyszög mf. völgyek vannak ilyen vulkáni körhegyek közé szorítva, melyek, s kiaszottak. A Schröter mérései szerint vannak olyanok is, melyek 18,000 láb mélyen fekszenek; oly mélyen, mint a milyen a Chimborasso magassága.

Cleomedesben, a Mare crisanium déli partja felé, közel a hold nyugati széléhez, olyan kráter van, melynek átmérője 3 1/2 gegr. mf. s 15,000 lábánál mélyebb. A krátert körülvevő körhegy tömege csaknem egészen bele férne. Schröter lerajzolta e hegyet s ez állítást, mely csak valószínű volt azelőtt, be is bizonyította. Ez a legvilágosabb bizonyítéka annak, hogy e hegyek vulkáni kitérés következtében állottak elő, csakhogy a kitérésrész nem megolvadt anyagok hányattak ki, mert nem látszik, hogy folyó állapotban lehettek volna, mint a földi tűzhányók lávai stb. hanem e szilárd anyagok a tölésér szájánál gyűltek össze, s innét származik a csúcsok rettentő magassága, és a hegyeknek jobbadán köridoma. Erős távcsővel a vulkán belsejébe lehet látni, s épen oly tulajdonságúnak találták, mint a Puy de Dôme *) csúcsait.

A csillagászok jó ideig azt hitték, hogy e vulkánok működésben vannak; Schröter és más csillagászok is így vélekedtek. Sőt az ifjabbik Herschel is azt gondolta, hogy „a hold ég“ s táviratott különböző csillagászokhoz, hogy vizsgálják, megpillantván a holdban, a földről visszavetődött világosságot.

Halley egykor villanást látott a holdban; — a spanyol Ulloa állította, hogy egy lyukat vett észre, melyen egészen keresztül látott, mely lyuk bizonyosan kitérésből származott. Bianchini átvonuló világosságot látott a Plato foltja fölött; ez mint egy sugárnyaláb a csúcs szájából tört ki, s a kráter oldalára esett. Schröter 1788-ban a Hevelius mellett egy 1 1/2 mf. átmérőjű krátert fede-

*) Puy de Dôme déli Franciaországban fekszik hét kialudt vulkán-csúcsal. E vidékek van ásványos forrása, miért és felséges kilátásáért sok utazó látogatja; tudományos geologiai társulatok déli Franksország topographiáját tanulják ki fekvéséből, s a mineralogia sokat tapasztalhat e vulkáni kőzetekből. — Csak Palermóban van még oly jó eseresznye mint itt, mivel a legjobb eseresznye vulkanikus talajon terem.

